

ISSN 2518-1483 (Online),
ISSN 2224-5227 (Print)

2016 • 6

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
БАЯНДАМАЛАРЫ

ДОКЛАДЫ

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

REPORTS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ЖУРНАЛ 1944 ЖЫЛДАН ШЫҒА БАСТАҒАН
ЖУРНАЛ ИЗДАЕТСЯ С 1944 г.
PUBLISHED SINCE 1944

Б а с р е д а к т о р ы
х.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА академигі **М.Ж. Жұрынов**

Р е д а к ц и я а л қ а с ы:

Адекенов С.М. проф., академик (Қазақстан) (бас ред. орынбасары)
Боос Э.Г. проф., академик (Қазақстан)
Величкин В.И. проф., корр.-мүшесі (Ресей)
Вольдемар Вуйчик проф. (Польша)
Гончарук В.В. проф., академик (Украина)
Гордиенко А.И. проф., академик (Белорус)
Дука Г. проф., академик (Молдова)
Илолов М.И. проф., академик (Тәжікстан),
Леска Богуслава проф. (Польша),
Локшин В.Н. проф. чл.-корр. (Қазақстан)
Нараев В.Н. проф. (Ресей)
Неклюдов И.М. проф., академик (Украина)
Нур Изура Удзир проф. (Малайзия)
Перни Стефано проф. (Ұлыбритания)
Потапов В.А. проф. (Украина)
Прокопович Полина проф. (Ұлыбритания)
Омбаев А.М. проф. (Қазақстан)
Өтелбаев М.О. проф., академик (Қазақстан)
Садыбеков М.А. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Сатаев М.И. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Северский И.В. проф., академик (Қазақстан)
Сикорски Марек проф. (Польша)
Рамазанов Т.С. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Такибаев Н.Ж. проф., академик (Қазақстан), бас ред. орынбасары
Харин С.Н. проф., академик (Қазақстан)
Чечин Л.М. проф., корр.-мүшесі (Қазақстан)
Харун Парлар проф. (Германия)
Энджун Гао проф. (Қытай)
Эркебаев А.Э. проф., академик (Қырғыстан)

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының баяндамалары»

ISSN 2518-1483 (Online),

ISSN 2224-5227 (Print)

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» Республикалық қоғамдық бірлестігі (Алматы қ.)
Қазақстан республикасының Мәдениет пен ақпарат министрлігінің Ақпарат және мұрағат комитетінде 01.06.2006 ж.
берілген №5540-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 2000 дана.

Редакцияның мекенжайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., 220, тел.: 272-13-19, 272-13-18,
<http://nauka-nanrk.kz>, reports-science.kz

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2016

Типографияның мекенжайы: «Аруна» ЖК, Алматы қ., Муратбаева көш., 75.

Главный редактор
д.х.н., проф., академик НАН РК **М. Ж. Журинов**

Редакционная коллегия:

Адекенов С.М. проф., академик (Казахстан) (зам. гл. ред.)
Боос Э.Г. проф., академик (Казахстан)
Величкин В.И. проф., чл.-корр. (Россия)
Вольдемар Вуйчик проф. (Польша)
Гончарук В.В. проф., академик (Украина)
Гордиенко А.И. проф., академик (Беларусь)
Дука Г. проф., академик (Молдова)
Илолов М.И. проф., академик (Таджикистан),
Леска Богуслава проф. (Польша),
Локшин В.Н. проф. чл.-корр. (Казахстан)
Нараев В.Н. проф. (Россия)
Неклюдов И.М. проф., академик (Украина)
Нур Изура Удзир проф. (Малайзия)
Перни Стефано проф. (Великобритания)
Потапов В.А. проф. (Украина)
Прокопович Полина проф. (Великобритания)
Омбаев А.М. проф. (Казахстан)
Отелбаев М.О. проф., академик (Казахстан)
Садыбеков М.А. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Сатаев М.И. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Северский И.В. проф., академик (Казахстан)
Сикорски Марек проф., (Польша)
Рамазанов Т.С. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Такибаев Н.Ж. проф., академик (Казахстан), зам. гл. ред.
Харин С.Н. проф., академик (Казахстан)
Чечин Л.М. проф., чл.-корр. (Казахстан)
Харун Парлар проф. (Германия)
Энджун Гао проф. (Китай)
Эркебаев А.Э. проф., академик (Кыргызстан)

Доклады Национальной академии наук Республики Казахстан»

ISSN 2518-1483 (Online),

ISSN 2224-5227 (Print)

Собственник: Республиканское общественное объединение «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы)

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан №5540-Ж, выданное 01.06.2006 г.

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 2000 экземпляров

Адрес редакции: 050010, г.Алматы, ул.Шевченко, 28, ком.218-220, тел. 272-13-19, 272-13-18

<http://nauka-nanrk.kz> reports-science.kz

©Национальная академия наук Республики Казахстан, 2016 г.

Адрес типографии: ИП «Аруна», г.Алматы, ул.Муратбаева, 75

E d i t o r i n c h i e f

doctor of chemistry, professor, academician of NAS RK **M.Zh. Zhurinov**

E d i t o r i a l b o a r d :

Adekenov S.M. prof., academician (Kazakhstan) (deputy editor in chief)

Boos E.G. prof., academician (Kazakhstan)

Velichkin V.I. prof., corr. member (Russia)

Voitsik Valdemar prof. (Poland)

Goncharuk V.V. prof., academician (Ukraine)

Gordiyenko A.I. prof., academician (Belarus)

Duka G. prof., academician (Moldova)

Ilov M.I. prof., academician (Tadjikistan),

Leska Boguslava prof. (Poland),

Lokshin V.N. prof., corr. member. (Kazakhstan)

Narayev V.N. prof. (Russia)

Nekludov I.M. prof., academician (Ukraine)

Nur Izura Udzir prof. (Malaysia)

Perni Stephano prof. (Great Britain)

Potapov V.A. prof. (Ukraine)

Prokopovich Polina prof. (Great Britain)

Ombayev A.M. prof. (Kazakhstan)

Otelbayv M.O. prof., academician (Kazakhstan)

Sadybekov M.A. prof., corr. member. (Kazakhstan)

Satayev M.I. prof., corr. member. (Kazakhstan)

Severskiy I.V. prof., academician (Kazakhstan)

Sikorski Marek prof., (Poland)

Ramazanov T.S. prof., corr. member. (Kazakhstan)

Takibayev N.Zh. prof., academician (Kazakhstan), deputy editor in chief

Kharin S.N. prof., academician (Kazakhstan)

Chechin L.M. prof., corr. member. (Kazakhstan)

Kharun Parlar prof. (Germany)

Endzhun Gao prof. (China)

Erkebayev A.Ye. prof., academician (Kyrgyzstan)

Reports of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2224-5227

ISSN 2518-1483 (Online),

ISSN 2224-5227 (Print)

Owner: RPA "National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan" (Almaty)

The certificate of registration of a periodic printed publication in the Committee of Information and Archives of the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan N 5540-Ж, issued 01.06.2006

Periodicity: 6 times a year

Circulation: 2000 copies

Editorial address: 28, Shevchenko str., of.219-220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19, 272-13-18,

<http://nauka-nanrk.kz/> reports-science.kz

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2016

Address of printing house: ST "Aruna", 75, Muratbayev str, Almaty

**REPORTS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

ISSN 2224-5227

Volume 6, Number 310 (2016), 176 – 182

UDC: 159.922.762

A.B. Berik

a second - year student of master degree, a teacher
and psychologist Kazakh Juridical-Law Innovative University Semey
ayauchik@mail.ru

**PSYCHOLOGICAL SUPPORT
OF CHILDREN WITH MENTAL RETARDATION**

Abstract. In the article it is considered principal directions, objectives and peculiarities of psychological support of younger school children with a mental retardation.

The problem of assistance to children with mental retardation (CMR) has become significantly important in recent years. Especially sharply it is defined the significant growth in the number of children with mental and somatic development last decades. Noticeable place among those there are children with a mental retardation. Moreover, there is a tendency of growth of their numbers every year.

Mental retardation is a special type of mental development of children, which is characterized by immaturity of individual mental and psychomotor functions and psyche in general. It is formed under the influence of genetic, social, environmental and psychological factors.

On the first place the system of psychological assistance to children with mental retardation does not put the defect, it puts the formation and development of the whole personality of a child, which is able to focus their efforts under the guidance of adults for compensation of disorders and the realization of their potential possibilities of a successful joining into the social environment.

At the same time, children with mental retardation need to develop social competence, communication skills with others. Overcoming of social isolation, the expansion opportunities of random interaction with peers is an essential condition of positive changes in the development of such children, also the improvement of their abilities to learning.

Psychological support of the personal development of the child in the educational process is a system of professional work of the various specialists in the creation of conditions for the harmonious development of personality and successful learning.

Besides, the article describes the most effective forms of psychological support, which includes the work with children, parents and teachers in the variety of types and kinds of schools facilities.

Thus, the study of the psychological support of younger school age with mental retardation has an integrated system of psycho-pedagogical conditions, which are promoted to the successful adaptation, rehabilitation and personal growth of children in society.

Key words: Mental retardation, psychological support, diagnosis, correction, up-bringing, teaching, development.

ОӘК: 159.922.762

А.Б. Берік

педагог-психолог, магистрант 2 курс,
Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қ.,
ayauchik@mail.ru

**ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫ
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ**

Аннотация. Мақала кіші мектеп жасындағы психикалық дамуы тежелген балаларды қолдаудың негізгі бағыттарын, міндеттері мен ерекшеліктерін қарастырады.

Психикалық дамуы тежелген балаларға көмек беру мәселесі соңғы жылдары маңызы зор болып келеді. Соңғы он жыл көрсеткіші бойынша, дамуында психикалық және соматикалық бұзылыстары бар балалар санының өсуі байқалады. Осы балалардың ішінде психикалық дамуы тежелген балалар анық көрсетіледі.

Психикалық дамуы тежелуі – бұл баланың психикасының немесе жеке психикалық және психомоторлық функциясының жетілмеуін сипаттайтын, тұқымқуалаушылық, әлеуметтік және психологиялық факторлардың әсерімен қалыптасатын психикалық дамуының ерекше түрі.

Психикалық дамуы тежелген балаларға психологиялық көмек көрсету жүйесінде маңызды орында кемшілік емес, бала тұлғасының толықтай дамуы мен қалыптасуы, ересектердің көмегі арқылы өзінің күш-жүгерін, мүмкіндіктерін әлеуметтік ортаға бейімделуін жүзеге асырауы болып табылады.

Психикалық дамуы тежелген балалардың өздерінде бір уақытта қоршаған ортамен қарым-қатынас дағдысымен, әлеуметтік құзыреттілігін дамыту қажет. Әлеуметтік оқшаулауды жеңу, өз құрдастарымен өзара әрекеттесуде ерікті мүмкіндіктерін кеңейту мұндай балалардың дамуында позитивті өзгеруіне, оқуға қабілеттерін жетілдіруде маңызды жағдай болып табылады.

Білім беру процесінде баланы индивидуалды дамытуда психологиялық қолдау – бұл әртүрлі мамандардың кәсіби әрекетіндегі тұлғаның үйлесімді дамуы мен нәтижелі оқуына жағдай жасайтын жүйе.

Сонымен қатар, мақалада психологиялық қолдаудың әртүрлі мектептерде балалармен, ата-аналар және педагогтармен жүргізілетін жұмыстардың тиімді формалары талқыланады.

Осылайша, кіші мектеп жасындағы психикалық дамуы тежелген балаларды психологиялық қолдауды зерттеу балалардың социумда жақсы бейімделуіне, тұлғалық дамуы мен сауығуына әсер ететін, психологиялық-педагогикалық жағдайлардың жүйелі жиынтығын құруына септігін тигізеді.

Тірек сөздер: «психикалық дамуы тежелген», «психологиялық қолдау», «диагностика», «түзету», «тәрбие», «оқыту», «дамыту»

Kipicne. Психикалық дамуы тежелген балаларға көмек беру мәселесі соңғы жылдары маңызы зор болып келеді. Соңғы он жыл көрсеткіші бойынша, дамуында психикалық және соматикалық бұзылыстары бар балалар санының өсуі байқалады. Осы балалардың ішінде психикалық дамуы тежелген балалар анық көрсетіледі.

Психикалық дамудың тежелуі – психикалық бұзылыстардың кең таралған түрінің бірі. Психикалық дамудың тежелуі – бұл баланың психикасының немесе жеке психикалық және психомоторлық функциясының жетілмеуін сипаттайтын, тұқымқуалаушылық, әлеуметтік және психологиялық факторлардың әсерімен қалыптасатын психикалық дамуының ерекше түрі [1].

Психикалық дамуы тежелген балаларға психологиялық көмек көрсету жүйесінде маңызды орында кемшілік емес, бала тұлғасының толықтай дамуы мен қалыптасуы, ересектердің көмегі арқылы өзінің күш-жүгерін, мүмкіндіктерін әлеуметтік ортаға бейімделуін жүзеге асырауы болып табылады.

Негізгі бөлім. Соңғы жылдары Мәскеу маманы М.Р.Битянова және Питерлік практик-психологтар Г.Бардиер, И.Рамазан және Т.Чередникова кең ауқымда «психологиялық қолдау» сөз тіркесін қолдана бастады [5]. Қолдау идеологиясы баланың мәселелерін ол үшін шешу емес, керісінше, өмірлік жолында саналы, жауапты және өзіндік таңдауға жағдай жасау. Психолог баланың қасында дос және көмекші ретінде болуы тиіс. Бала әр уақытта одан көмек сұрай алады, бірақ психолог баланың орнына барлығын істейді деген мағынаны бермейді. Психологиялық қолдаудағы психологтың міндеті – балаға өзбетінше мәселені шешуге қолайлы жағдай жасау.

Балаға көмек көрсетуге бағытталған қолдау концепциясы Ресейде 90-шы жылдардың ортасында дами бастады. Оның негізінде білім беру жүйесінде мамандандырылған мекемелерде психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссия жұмысының тәжірибесі болып табылады. Еуропалық елдерде, анығырақ айтқанда, Бельгияда қолдау мағынасы негізінде балалар мен жастардың дамуында білім беру процесі мен жанұялық тәрбие мәселесімен тәжірибе жүзінде айналысатын «мектеп психологиясы» ұғымы түсіндіріледі [2]. Дамуында ақаулары бар балалар санының өсуі білім беру жүйесінде қолдау қызметінің қамтамасыз етуін қажет етеді.

Педагогикада «қолдау» мағынасына бірнеше анықтамалар беріледі:

Қолдау – бұл баланың әрбір жасерекшелік кезеңде дамуына, оқуына және тәрбиесіне әлеуметтік-психологиялық жағдай жасауына бағытталған, кәсіби іс-әрекет жүйесі. *Қолдау (психологиялық-педагогикалық, дефектологиялық)* – бала дамуында деструктивті мәселелерді шешуге және пайда болуын ескерту мақсатында балаларға әрекетті көмекті қамтамасыз ететін, білім беру жүйесіндегі мамандандырылған әрекет [3].

Оқыту-тәрбиелеу процесіндегі баланы психологиялық-педагогикалық қолдаудың мақсаты баланың қалыпты дамуын қамтамасыз ету, баланың әлеуметтену, оқыту, дамуындағы өзекті міндеттерді шешуде: оқудағы қиыншылықтар, кәсіби маршрут таңдауда, эмоционалды-ерік аймағының бұзылуында, өзінің құрдастарымен, мұғалімдермен, ата-анасымен қарым-қатынасындағы мәселелерге көмек көрсету болып табылады.

Балаларды психологиялық қолдаудың негізгі функциясы – баланың мінез-құлқының жағымды жақтарына сүйене отырып жұмыс жүргізу.

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі бағыттары: бала дамуындағы мәселенің туындауына ескерту; дамыту, оқыту және тәрбиелеудегі өзекті міндеттерді шешуде балаға көмек көрсету; индивидуалды білім беру бағдарламаларын психологиялық қамтамасыз ету; педагогтардың, ата-аналардың психологиялық-педагогикалық құзыреттіліктерін дамыту.

Психологиялық-педагогикалық қолдаудың міндеттері:

- Балаға сыныпта эмоционалды жағымды микроклимат құру.
- Баланың дамуындағы интеллектуалды, эмоционалды және мінез-құлқын индивидуалды ерекшеліктерін зерттеу.
- Ерекше түзету бағдарламаларын, іс-әрекеттерінің арнайы түрін ұйымдастыруды қажет ететін балаларға көмек көрсету.
- Дамуындағы ақауларды ерте диагностика мен түзету жұмыстарын уақытылы жүргізіп отыру.
- Бала дамуы мен тәрбиесі туралы сұрақтар бойынша ата-аналармен, тәрбиешілердің психологиялық құзыреттіліктерін көтеру.

Психикалық дамуы тежелген балалармен түзету және дамыту жұмыстарын ұйымдастыруда төмендегі бірқатар мәселелер басты назарда болып, қатаң ескерілуі тиіс: баланың қоршаған ортаға бейімделуге қабілеті; баланың мінез-құлқындағы, жүріс-тұрысындағы ерекшеліктері; баланың өзін-өзі бағалау деңгейі; баланың қоршаған ортаға сеніммен немесе сенбеушілікпен қарауы; баланың өз күшіне деген сенімділігі немесе сенімсіздігі; баланың белсенділік деңгейі.

Психикалық дамуы тежелген балаларды психологиялық қолдау - бұл баланың дамуында түзету мен жандандыруға бағытталған арнайы жағдай қалыптастыратын кәсіби іс-әрекет. Бұл іс-әрекет негізінде бір-бірімен өзара байланысты 2 міндетті бөліп көрсетуге болады:

Диагностикалық қолдау. Психикалық дамуы тежелген психологиялық диагностика, даму бұзылысының диагностикасы маңызды тобы болып табылады. Педагог-психолог жұмысы кезінде баланың: оқуы, ойлау әрекеті түрлерінің танымдық әрекеттердің құрылымына қатынасы және сөйлеу, потенциалды мүмкіндіктерінің бағасы мен дамудың дифференциалды диагностикасын жүргізуге болатын тесттер қолданылады. Психикалық дамуы тежелген балалардың әртүрлі категориялары ойлау әрекетінің түрлеріне қарай нақты ажыратылады.

Психикалық дамуы тежелген балалар танымдық мүмкіндіктерге байланысты ақыл-ойы кем балалардан күштірек, бірақ олар ерікті-эмоционалды аймағы бойынша қиындықтар кездеседі. Психикалық дамуы тежелген балаларда ерікті-эмоционалды реттеу кешірек қалыптасады, невроздың жоғары деңгейі, коммуникативтік әрекетінің бұзылысы байқалады [7].

Индивидуалды және топтық сабақтар бағдарламасының жүзеге асуы. Психикалық дамуы тежелген балалармен түзету-дамыту жұмыстары әртүрлі іс-әрекет түрлерін ауыстырғанда, сабақтарды әртүрлі формаларда өткізу кезінде, физикалық және психикалық шамадан тыс шаршау болмау үшін балалармен индивидуалды және топтық жұмыстардың уақыттарын мөлшерлеу негізінде құрылады. Балалармен жүргізілетін психологиялық жұмыстар жасына, қиындық деңгейі бойынша дамыту бағдарламалары қолданылады. Балалардың эмоционалды дамуы мәселелерін өз жұмыстарында қарастырған А.В.Запорожец айтқандай, ересектермен және құрбыларымен немесе қоршаған ортамен эмоционалды қарым-қатынастың кемістігі тұлғалық дамуда қауіпті бұзылыстарға әкеледі [5].

Оқу-тәрбие процесінде психолог психологиялық қолдауды жүзеге асыруда келесідей жұмыстарды жүргізеді: оқушылармен индивидуалды және топтық алдын алу, диагностикалық, кеңес беру, түзеті жұмыстарын; педагогтармен және ата-аналармен балалардың жалпы білім беретін мекемедегі дамуы, оқуы және тәрбиесі жайлы expertтік, кеңес беру және ағартушылық жұмыстарын; білім беру мекемесінде психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңестерінің жұмыстарына қатысады.

Диагностикалық бағыт. Диагностикалық бағыттың жұмысы өзіне баланың психикалық дамуының динамикасы мен түзетудің жүйелі кезеңдерін қарастырады. Диагностикалық бағыт: баланы алғашқы дефектологиялық тексеру; баланың психикалық дамуының динамикасын жүйелі түрде кезең бойына бақылау; баланың даму деңгейіне әсер еткен әдіс-тәсілдер мен таңдалған бағдарламаның тиімділігін анықтау; оқушының жеке ерекшеліктерін, танымдық қызметін, ерік-жігер саласын, отбасындағы тәрбиелік жағдайдың даму ерекшеліктерін зерттеу; жалпы білім беретін мектептің бағдарламасын меңгерудің деңгейін анықтау; компенсаторлық мүмкіндіктерді іздеп табу; баламен жұмыстың бағыттарын айқындау мен бала дамуындағы ауытқулардың алдын алу [3].

Сонымен диагностика мынадай міндеттерді шешуге бағытталады:

Баланы алғашқы тексеру. Оның мақсаты: баланың жақын даму аймағы мен актуалды даму аймағын, оқу барысындағы қиыншылықтардың себептері мен механизмдерін анықтау.

Баланы динамикалық тексеру - оқыту процесінде оқушының даму деңгейіне таңдалған оқытудың түрі, әдістері мен тәсілдердің сәйкестігін анықтау, баланың даму динамикасын бақылап отыру мақсатында жүргізіледі. Динамикалық тексеру жылына екі рет жүргізіледі.

Кезеңдік диагностика- бұл диагностиканың түрі баламен жүргізілген түзете-дамыту жұмысының баланың оқутанымдық қызметіне тигізген әсерінің тиімділігін анықтауға мүмкіндік береді. Түзете-дамытудың бағдарламасының игеру деңгейінің нәтижесін бағалағанда баланың білім - білік дағдылары игеруге қажет танымдық қабілетінің қаншалықты қалыптасқандығына ғана емес, баланың игерген білімін берілген мәселеде өз бетімен қаншалықты қолдана алатынына көңіл бөлінеді.

Ағымдық диагностика – бұл диагностика әртүрлі мамандар тарапынан (психолог, логопед, сынып жетекшісі, пән бойынша ұстаздардың) сұрау бойынша жүргізіледі. Бұл диагностиканың белгілі бір өткізу уақыты болмайды. Ол жыл бойына сұрау бойынша жүргізіледі.

Баланы психологиялық-педагогикалық қолдаудағы диагностикалық бағыттың тағы бір негізгі міндеттерінің бірі – бастапқы кезеңде баланың алда кездесетін қиыншылықтары мен оқу процесінде бүгінгі күні бар қиыншылықтардың себебін, механизмін анықтау болып табылады.

Диагностикалық жұмыстың негізгі қағидалары: жанжақтылық, кешенділік, жүйелілік, тұтастық. Аталған қағидаларды ескере отырып әр психологиялық-педагогикалық қызметінің маманы өз бағыты бойынша балаға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетеді. Мұғалім-дефектолог, психолог, логопед диагностиканы 12 бағыт бойынша жүргізеді: сенсорлы-перцептивті жағдай; зейіні; есте сақтауы; ойлауы; сөйлеу ерекшеліктері; өзін-өзі бағалауы; ерік-жігері; психомоторлық жағдайы; әлеуметтік-тұрмыстық жағдайы; оқу біліктілігі; еңбек біліктілігі; коммуникативтілігі [4].

Тексерудің нәтижелерін талдау баланың одан әрі дамуының болжамын анықтап, әр оқушыға оқыту процесінде тиімді әдістерді іріктеп, түзете-дамыту жұмысының мазмұнын анықтауға мүмкіндік береді. Диагностиканың нәтижесі баланың тек өзекті даму аймағының даму деңгейін ғана анықтау емес, баланың жақын даму аймағы деңгейін бағалап баланың ықтимал мүмкіндіктеріне бағытталады.

Түзету-дамыту бағыты. Бала дамуының ерекшеліктерін және консилиум шешімімен білім беру мекемелерінде психолог түзету-дамыту жұмыстарының бағыты мен құралдарын анықтайды.

Психикалық дамуы тежелген балалармен психологтың жүргізетін түзету-дамыту жұмыстарының негізгі бағыттары:

- Эмоционалды-тұлғалық аймағының дамуы және оның кемшіліктерін түзету;
- Танымдық әрекеттерінің дамуы және жоғары психикалық функциялардың мақсатты бағытталап қалыптасуы;
- Іс-әрекет пен мінез-құлықты еркін реттеуді қалыптастыру.

Ақаудың құрылымымен оның айқындылық дәрежесіне байланысты түзету жұмысының мазмұны анықталады [5].

Баламен жүргізілген диагностиканың қорытындысы түзете-дамыту жұмысы бойынша мынадай бағыттарды айқындап берді: сенсорлық және сенсомоторлық дамуын қалыптастыру; кеңістік-уақыт түсініктерін қалыптастыру; пішін мен көлем, түсті қабылдауын қалыптастыру; салыстыру, талдау, жинақтау, қорытындылау, жалпы ойлау операцияларын қалыптастыру; зейіннің

тұрақтылығын, зейін шоғырлануын дамыту; көру, есту арқылы есте сақтауын дамыту; психомоторлық дамуды жүзеге асыру мен сөйлеу тілін, сөздік қорын арттыру.

Айқындалған бағыттар негізінде балаға түзете-дамыту бағдарламасы құрылады. Түзете – дамыту бағдарламасы баланың танымдық қабілеттерін дамытуға, баланың дамуындағы бос орынды толтыруға бағытталады. Бағдарламаны жүзеге асыру үшін баланың жеке жас ерекшеліктері, қабылдау деңгейі ескеріліп, әр тақырыпқа тапсырмалар тізбегі даярланады. Баламен жеке жұмыс сабақтан тыс уақыттарда өтеді [6].

Эмоционалды-тұлғалық аймағының дамуы және оның кемшіліктерін түзету. Психикалық дамуы тежелген балалардың көпшілігі қоршаған ортадағы балалармен және ересектермен өзара қарым-қатынастағы қиындықтармен көрінетін әлеуметтік қабілеттердің жетіспеушілігі тән. Бұл жетіспеушілік эмоционалды реттеу мәселесімен байланысты.

Танымдық әрекеттерінің дамуы және жоғары психикалық функциялардың мақсатты бағытталап қалыптасуы. Танымдық қызметтерді дамыту мектептегі психолог жұмысының дәстүрлі бағыты болып табылады. Ол танымдық белсенділікті ынталандыратын, тұрақты танымдық мотивацияны; зейіннің дамуы; естің дамуы; қабылдаудың дамуы; кеңістікті және уақытты қабылдау; сенсомоторлы координацияны, ойлау әрекетінің қалыптасуы; ойлау белсенділігін ынталандырушы, ойлау операцияларының қалыптасуы, ойлау процесстерінің икемделігін қалыптастырушы құрал ретінде болжайды.

Психикалық дамуы тежелген балаларда танымдық әрекеттерінің саналы өзін-өзі реттеудің қалыптасуындағы психолог жұмысы бірнеше бағыттар бойынша жүзеге асады: іс-әрекет мақсатын қою; әрекеттерді жоспарлау; әрекет тәсілдерін анықтау және сақтау; іс-әрекеттің барлық кезеңдерінде өзін-өзі бақылауды қолдану; іс-әрекет процесі мен нәтижесі туралы ауызша есеп беру; әрекет процесін және нәтижесін бағалау.

Іс-әрекет пен мінез-құлықты еркін реттеуді қалыптастыру. Мектептегі оқытуда өзін-өзі реттеу аймағы маңызды орынға ие. Өзінің мінез-құлқының мүмкіндіктерін дамыту – баланың мектепке дайындығын анықтайтын маңызды кезеңдердің бірі.

Әлеуметтік-бейімдеу бағыты: баланың әлеуметтенуіне, қоршаған ортаға бейімделуіне жағдай жасау; баланы шығармашылыққа тарту; баланы мектепішілік, мектеп аралық мереке, ісшараларға қатыстыру; баланы әлеуметтік-тұрмыстық бағдарлауға үйрету; мектепте өзін еркін сезінуге, өзін-өзі басқара білуге, өзі өмір сүретін ортаны толық бағдарлай білуге үйрету [10].

Кеңес беру – ағартушылық және алдын алу бағыты. Бұл бағыт бойынша педагогтар мен ата-аналарға психикалық дамуы тежелген балаларды оқыту мен тәрбиелеуге байланысты көмек беріледі. Психолог балалардың жасерекшелік және индивидуалды-типтік ерекшеліктеріне, психикалық және соматикалық жағдайларына қарай ұсыныс беріп, мұғалімдердің кәсіби құзыреттілігінің өсуіне септігін тигізетін мерекелік іс-шаралар өткізіп, ата-аналарды түзету-тәрбиелік міндеттерді шешу жұмыстарына қосады.

Психологтың педагогтармен өзара әрекеттерін ұйымдастыру. Психикалық дамуы тежелген балалардың потенциалды мүмкіндіктерінің белсендірудің маңызды шарттары болып, педагогтың психологиялық құзыреттілігі: әдептілік, такт, оқу-танымдық әрекетті жүзеге асыруға балаға көмек көрсете білуі, жеңістерді және жеңілістердің себептерін сезіну және т.б. болып табылады [4].

Педагогтардың психологиялық ағартушылық жұмыстардың негізгі міндеттері балалардың тұлғалық және когнитивті дамуының «күшті» және «әлсіз» жақтарын көрсету болып табылады. Педагогтарды психологиялық ағартудың түрлері әртүрлі болуы мүмкін: психикалық дамуы тежелген баланың дамуының және оның білім берудегі ерекше қажеттіліктерінің негізгі мәселелері бойынша мұғалімдермен семинарлар және сабақтар өткізу; педагогикалық консилиумді ұйымдастыру; арнайы тақырыптағы ата-аналарға жиналысын, индивидуалды кеңес беру және т.б. жүргізу.

Психологтың ата-аналармен өзара қарым-қатынасты ұйымдастыру. Түзету-дамыту жұмыстарын сәтті өткізуде барлық мамандардың қатысуымен қатар, ата-аналар тарапынан да қолдау қажет.

Ата-аналармен жұмыстың формасы мен мазмұны олардың қарым-қатынасқа түсу деңгейімен анықталады. Психикалық дамуы тежелген балалармен жүргізілетін психотүзету жұмыстарының нәтижесі көптеген құрауыштармен қамтамасыз етіледі, солардың ішіндегі ең маңыздысы жан-ұямен педагогикалық өзара әрекет [8].

Психикалық дамуы тежелген баланың ата-анасы түзету-дамыту жұмыстарының белсенді қатысушы болуы, баласының мүмкіндіктеріне және түзету-дамыту жұмыстарының оң нәтижесіне сену маңызды. Өзара әрекеттің бастапқы кезеңінде жұмыстың нәтижелі түрі ретінде индивидуалды кеңес беру болып табылады. Ол бірнеше кезең бойынша жүргізіледі.

Бірінші кезеңнің міндеті ата-аналармен сенімділік қарым-қатынас орнату болып табылады. Келесі кезең индивидуалды кеңес беру баланы жан-жақты зерттеулердің қорытындысы бойынша жүргізіледі. Психолог ата-аналарға түсінікті формада балаларының ерекшеліктерін, оның жағымды қасиеттерін көрсетіп, қандай арнайы сабақтар керектігін, үй жағдайында қалай дайындалу жайлы түсіндіреді. Ата-аналармен жұмыс сонымен қатар, тақырыптық кеңес беру, семинарлар-практикумдар және т.б. топтық түрде де өткізіледі.

Әдістемелік-ұйымдастырушылық бағыт. Бұл бағыт бойынша мектеп психологының әрекеті консилиумдерге, әдістемелік бірлестіктерге, педагогикалық кеңестерге материал жинақтау, аталған іс-шараларға қатысу, сонымен қатар құжаттарды дайындау [4].

Қорытынды. Мамандардың оқыту түзету процесінде әдістемелік нұсқауларды дұрыс және жоғары деңгейде ұйымдастыруына байланысты психикалық дамуы тежелген балаларды өз жасындағы балалардың даму деңгейіне жеткізуге болады. Білім беру мекемесінде оқитын психикалық дамуы тежелген балалар әр уақытта нәтижеге жету үшін бақылаудан тыс қалмауы қажет. Психолог, сынып жетекшісі, ата-ана тығыз байланыста болған жағдайда баламен жүргізілетін жұмыс нәтижелі болады, яғни баланың өз-өзіне деген сенімділігін арттыру арқылы түзете дамыту жұмыстарын жүргізу тиімді.

Дамуы баяу балалардың психологиялық ерекшеліктерін ескеру, оқу материалын жай бөліп қоймай, керісінше жалпы дамуға бағытталған жаңа бағдарлама (баланың қоршаған ортаға бейімделуі, мінез-құлық ерекшеліктері, өзін-өзі төмен бағалауы, қоршаған ортаға сенбеушілікпен қарауы, өз күшіне деген сенімсіздігі, белсенділігі төмен) құруды талап етеді.

Мамандардың кеңесімен әр баланың кемістігінің ерекшелігіне сәйкестендіріліп құрастырылған арнайы түзету-дамыту әдістемелерін қолдану жақсы нәтиже береді. Есте болатын жағдай, қалыптастыру, дамыту процестерінде ата-анасының, отбасы мүшелерінің балаға дұрыс көзқарасының, оны аялап жақсы көріп, жетістіктеріне өздері де баланы да сендіріп, жігерлендіруі өте қажет.

Осылайша, қазіргі кезде психологиялық қолдау балалармен жүргізілетін түзету-дамыту жұмыстарының әртүрлі әдістерінің жиынтығы ғана емес, баланың дамуы, оқуы, тәрбиесі және әлеуметтенуіндегі міндеттерді шешетін, көмек беретін және қолдайтын технология кешені болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- [1] Блинова, Л. Н. Диагностика и коррекция в образовании детей с задержкой психического развития. М.: НЦ ЭНАС, 2001.-136 с.
- [2] Бреслав, Г. М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве: Норма и отклонения. М.: Педагогика, 1990. - 144 с.
- [3] Власова Т. А., Лубовский В. И., Цыпина Н. А. Дети с задержкой психического развития. – М.: Педагогика, 1984. – 256 с.
- [4] Власова Т. А., Певзнер М. С. Учителю о детях с отклонениями в развитии. М.: Просвещение, 1967.- 206 с.
- [5] Диагностика и коррекция ЗПР у детей. Пособие для учителей и специалистов коррекционно-развивающего обучения. - М.: Изд-во «Аркти», 2004. – 128 с.
- [6] Заширинская О. В. Психология детей с задержкой психического развития. - СПб.: Речь, 2003. – 185 с.
- [7] Коробейников И. А. Нарушения развития и социальная адаптация. М: Пер СЭ., 2002. – 119 с.
- [8] Левченко И. Ю., Ткачева В. В. Психологическая помощь семье, воспитывающей ребенка с отклонениями в развитии. М.: Просвещение, 2008.- 239 с
- [9] Мустаева Л. Г. Коррекционно-педагогические и социально-психологические аспекты сопровождения детей с ЗПР. – М.: «Аркти», 2005 г. – 134 с.
- [10] Шевченко С.Г. Подготовка к школе детей с задержкой психического развития. – Москва, 2007. – 168 с.

REFERENCES

- [1] Blinova L. N. (2001) Diagnostics and correction in the education of children with mental retardation. M. P. 136.
- [2] Breslau G. M. (1990) Emotional peculiarities of personality in childhood: Norm and deviation. M. P. 144.
- [3] Vlasova T. A., Lubovsky V. I., Tsykina N. A. (1984) Children with mental retardation. M. P. 256.
- [4] Vlasova T. A., Pevzner M. S. (1967) Teacher of children with developmental disabilities. M.: Education. P. 206.

- [5] Diagnostics and mental retardation correction in children. Handbook for teachers and correctional and developmental education. - М.: Publishing house "of the Arctic", 2004. P.128.
- [6] Zashirinskaya O. V. (2003) Psychology of children with mental retardation. - SPb.: Rech. P. 185.
- [7] Korobeynikov I. A. (2002) Violations development and social adaptation. M: PER SE. P. 119.
- [8] Levchenko I. Y., Tkachev V. V. (2008) Psychological support for families raising a child with developmental disabilities. M.: Education. P. 239.
- [9] Mustaeva L. G. (2005) Correction and pedagogical, social and psychological aspects of children with mental retardation. - М.: "of the Arctic". P. 134.
- [10] Shevchenko S. G. (2007) Preparing for school children with mental retardation. - Moscow. P. 168.

УДК: 159.922.762

А.Б. Берик

педагог-психолог, магистрант 2 курс
Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет,
г. Семей, ayauchik@mail.ru

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются основные направления, задачи и специфика психологического сопровождения младших школьников с задержкой психического развития.

Проблема помощи детям с задержкой психического развития (ЗПР) приобрела в последние годы особую актуальность. В последние десятилетия особенно остро обозначилась проблема существенного роста числа детей с нарушениями в психическом и соматическом развитии. Значительное место среди этих детей занимают именно дети с ЗПР, причем год от года наблюдается тенденция роста их численности.

Задержка психического развития - это особый тип психического развития ребенка, характеризующийся незрелостью отдельных психических и психомоторных функций или психики в целом, формирующийся под влиянием наследственных, социально-средовых и психологических факторов.

В системе психологической помощи детям с задержкой психического развития на первое место ставят не дефект, а формирование и развитие целостной личности ребенка, способной направить свои усилия под руководством взрослых на компенсацию нарушений и реализацию своих потенциальных возможностей успешного вхождения в социальную среду.

Одновременно у самих детей с задержкой психического развития необходимо развивать социальную компетентность, навыки общения с окружающими. Преодоление социальной изоляции, расширение возможностей произвольного взаимодействия со сверстниками является существенным условием позитивных изменений в развитии таких детей, совершенствования их способностей к обучению.

Психологическое сопровождение индивидуального развития ребёнка в образовательном процессе – это система профессиональной деятельности различных специалистов по созданию условий гармоничного развития личности и успешного обучения.

Также в статье рассмотрены наиболее эффективные формы психологического сопровождения, включающие работу с детьми, родителями, педагогами в учреждениях различных типов и видов школ.

Таким образом, исследование психологического сопровождения младшего школьного возраста с ЗПР оказывает созданию комплексной системы психолого-педагогических условий, способствующих успешной адаптации, реабилитации и личностному росту детей в социуме.

Ключевые слова. «задержка психического развития» (ЗПР), «психологическое сопровождение», «диагностика», «коррекция», «воспитание», «обучение», «развитие».

МАЗМҰНЫ

Химия

<i>Шадин Н.А., Anderson J. A., Закарина Н.А., Волкова Л.Д.</i> Ауыр вакуумдық газойль крекингіндегі монтмориллонитте алюминиймен пилларирленген цеолитқұрамды (HY+HZSM-5) катализатор.....	5
--	---

Әлеуметтік ғылымдар

<i>Құрманов Н.А., Сатбаева А.Ж., Рахимбекова А.Е., Махатова А.Б.</i> Адами потенциалының даму индексі: заманауи әлемдегі Қазақстанның орны.....	14
<i>Панзабекова А.Ж., Турабаев Г.К.</i> Система оплаты и стимулирования труда на предприятиях реального сектора Казахстана.....	20
<i>Турабаев Г.К., Несіпбеков Е.Н.</i> Білім беру ұйымдарының даму процесінің құрамдасы ретіндегі кадрлық резервпен жұмыс жасау.....	27

Физика

<i>Рамазанов Т.С., Коданова С.К., Исанова М.К., Тихонов А., Кайканов М.</i> Инерциялық термоядролық синтез плазмасының транспорттық қасиеттері	34
<i>Рамазанов Т.С., Коданова С.К., Исанова М.К., Тихонов А., Кайканов М.</i> Инерциялық термоядролық синтез плазмасының транспорттық қасиеттері.....	43

Химия

<i>Малышев В.П., Зубрина Ю.С., Макашева А.М.</i> Өзіндік ұйымдастыру үрдістерінің түсінігінде Больцман-Шеннон энтропиясының рөлі.....	53
<i>Комекова Н.М., Козлов В.А., Жұрынов М.Ж.</i> Қара сланецтен ванадийді күкүрт қышқылды атмосферлі-автоклавты шаймалау	62
<i>Баешов А.Б., Адайбекова А.А., Абдувалиева У.А.</i> Молибден электродының натрий гидроксиді ерітіндісіндегі электрохимиялық қасиеті.....	70

Жер туралы ғылымдар

<i>Метакса Г.П., Чекушина Т.В., Молдабаева Г.Ж., Метакса А.С.</i> Байкал көлі – көмірсутектердің табиғи реакторы..	77
--	----

Биология

<i>Хакімжанов А.А., Мамытова Н.С., Бескемпірова Ж.Д., Тілеген Б., Дәлелханқызы А., Кузовлев В.А., Айтхожина Н.Ө.</i> Бидайдың хитиназалық кешені және оның кейбір қасиеттері	85
--	----

Техникалық ғылымдар

<i>Жирнова О.В., Тойгожинова А.Ж., Жакипов Ж., Туриканов Т.С., Оразалин А., Матенов Н.</i> Парниктік газдар шығарындыларын азайту автоматтандырылған басқару жүйесін жану процесі биогаз математикалық модельдерін әзірлеу.....	94
<i>Калдыбаева Б.М., Хусанов А.Е., Дмитриев Е.А., Сабырханов Д.С., Абылмағжанов А.З.</i> Хемосорбциялық аппаратта гидродинамикалық жағдайды және конструкциялық ерекшеліктерін ескере отырып ағындардың құрамын есептеу.....	106

Қоғамдық ғылымдар

<i>Аюпова З.К., Құсайынов Д.Ө.</i> Қазақ мәдениетіндегі білім беру жүйесінің бастаулары мәселесіне	115
<i>Даулетбаков Б.Д., Примжарова К.К., Конырбеков М.Ж.</i> Қазақстан республикасы өңірлерінде интеллектуалды әлеуетпен қамтамасыз ету саласындағы инновациялық қызмет деңгейін модельдеу және бағалау.....	122
<i>Қалдыбай Қ.Қ., Абдрасилов Т.Қ., Насимов М.Ө.</i> Заманауи қазақ ойшылдарының дінтанулық мұраларындағы адам мәселесі.....	131
<i>Магай Т.П.</i> Трансформация бизнес-білім беру: инновациялық тәсіл.....	141
<i>Мырзағалиева А.Б., Туктасинова А.А., Самарханова Т.Н., Акзамбек А.М.</i> Алтай қасқыржидегін (<i>Daphnealtaicarpall.</i>) <i>In vitro</i> мәдениетіне енгізу.....	151
<i>Ордабаева М.</i> Қазақстандағы емдік-сауықтыру туризм үрдістерінің мәселелер мен ағымдары.....	161
<i>Саткалиева Т.С.</i> Қазақстан энергетикалық секторының даму үрдістері	167
<i>Берік А.Б.</i> Психикалық дамуы тежелген балаларды психологиялық қолдау.....	176

СОДЕРЖАНИЕ

Химия

<i>Шадин Н.А., Anderson J. A., Закарина Н.А., Волкова Л.Д.</i> Цеолитсодержащий (HY+HZSM-5) катализатор на пилларированном Al - монтмориллоните в крекинге утяжеленного вакуумного газойля.....	5
---	---

Социальные науки

<i>Курманов Н.А., Сатбаева А.Ж., Рахимбекова А.Е., Махатова А.Б.</i> Индекс развития человеческого потенциала: место Казахстана в современном мире.....	14
<i>Панзабекова А.Ж., Турабаев Г.К.</i> Система оплаты и стимулирования труда на предприятиях реального сектора Казахстана.....	20
<i>Турабаев Г.К., Несипбеков Е.Н.</i> Работа с кадровым резервом как составляющая процесса развития образовательных организаций.....	27

Физика

<i>Рамазанов Т.С., Коданова С.К., Исанова М.К., Тихонов А., Кайканов М.</i> Транспортные свойства плазмы инерционного термоядерного синтеза.....	34
<i>Рамазанов Т.С., Коданова С.К., Исанова М.К., Тихонов А., Кайканов М.</i> Транспортные свойства плазмы инерционного термоядерного синтеза.....	43

Химия

<i>Малышев В.П., Зубрина Ю.С., Макашева А.М.</i> Роль энтропии Больцмана-Шеннона в понимании процессов самоорганизации.....	53
<i>Комекова Н.М., Козлов В.А., Журинов М.Ж.</i> Сернокислотное атмосферно-автоклавное выщелачивание ванадия из черных сланцев.....	62
<i>Баешов А.Б., Адайбекова А.А., Абдувалиева У.А.</i> Электрохимическое поведение молибденового электрода в растворе гидроксида натрия.....	70

Науки о Земле

<i>Метакса Г.П., Чекушина Т.В., Молдабаева Г.Ж., Метакса А.С.</i> Озеро Байкал – природный реактор углеводородов.....	77
---	----

Биология

<i>Хакимжанов А.А., Мамытова Н.С., Бескемпирова Ж.Д., Тилеген Б., Далелханкызы А., Кузовлев В.А., Айтхожина Н.А.</i> Хитиновый комплекс пшеницы и некоторые его свойства.....	85
---	----

Технические науки

<i>Жирнова О.В., Тойгожинова А.Ж., Жакипов Ж., Туриканов Т.С., Оразалин А., Матенов Н.</i> Разработка математической модели для автоматизированной системы управления процессом сжигания биогаза для снижения выброса парниковых газов.....	94
<i>Калдыбаева Б.М., Хусанов А.Е., Дмитриев Е.А., Сабырханов Д.С., Абилямагжанов А.З.</i> Расчет структуры потоков с учетом гидродинамической обстановки и конструктивных особенностей в хемосорбционном аппарате.....	106

Общественные науки

<i>Аюпова З.К., Кусаинов Д.У.</i> К вопросу об истоках системы образования в казахской культуре.....	115
<i>Даулетбаков Б.Д., Примжарова К.К., Конырбеков М.Ж.</i> Моделирование и оценка уровня инновационной деятельности в сфере обеспечения интеллектуальным потенциалом регионов республики Казахстан.....	122
<i>Калдыбай К. К., Абдрасилов Т.К., Насимов М.О.</i> Проблема человека в религиозном наследии современных казахских мыслителей.....	131
<i>Магай Т.П.</i> Трансформация бизнес-образования: инновационный подход.....	141
<i>Мырзагалиева А.Б., Туктасинова А.А., Самарханов Т.Н., Акзамбек А.М.</i> Введение в культуру <i>In vitro</i> волчегородника Алтайского (<i>Daphnealtaicapall</i>).....	151
<i>Ордабаева М.</i> Современные проблемы и тенденции развития лечебно-оздоровительного туризма в Казахстане.....	161
<i>Саткалиева Т.С.</i> Тенденции развития энергетического сектора РК.....	167
<i>Берик А.Б.</i> Психологическое сопровождение детей с задержкой психического развития.....	176

CONTENT

Chemistry

- Shadin N.A., Anderson J. A., Zakarina N. A., Volkova L.D.* Zeolite containing (HY+HZSM-5) catalyst on pillared Al-montmorillonite for cracking of weighted vacuum gas oil..... 5

Social sciences

- Kurmanov N., Satbayeva A., Rakhimbekova A., Makhatova A.* Human development index: place of Kazakhstan in the modern world..... 14
- Panzabekova A.Zh., Tyurabayev G.K.* The system of payment and stimulation of labor at real sector enterprises of Kazakhstan 20
- Tyurabayev G.K., Nesipbekov Ye. N.* Work with personnel pool as a constituent of educational organizations development process 27

Physics

- Ramazanov T.S., Kodanova S.K., Issanova M.K., Tikhonov A., Kaikanov M.* Transport properties of inertial confinement fusion plasmas..... 34
- Ramazanov T.S., Kodanova S.K., Issanova M.K., Tikhonov A., Kaikanov M.* Transport properties of inertial confinement fusion plasmas..... 43

Chemistry

- Malyshev V.P., Zubrina Y.S., Makasheva A.M.* The role of the boltzmann-Shannon entropy in understanding the processes of self-organization..... 53
- Komekova N.M., Kozlov V.A., Zhurinov M.Zh.* Sulfuric acid atmospheric pressure leaching of vanadium black shale..... 62
- Bayeshov A.B., Adaybekova A.A., Abduvaliyeva U.A.* Electrochemical behavior of electrodes of molybdenum in sodium hydroxide solution..... 70

Earth sciences

- Metaksa G.P., Chekushina T.V., Moldabaeva G.Zh., Metaksa A.S.* Lake Baikal - natural reactor of hydrocarbons..... 77

Biologiya

- Khakimzhanov A.A., Mamytova N.S., Beskempirova Zh.D., Tilegen B., Dalelhankhyzy A., Kuzovlev V.A., Aitkhozhina N.A.* Wheat chitinase complex and some of its properties..... 85

Technical sciences

- Zhirnova O.V., Toigozhinova A.Zh., Zhakipov Zh., Turikanov T.S., Orazalin A., Matenov N.* Development of mathematical models for automated control system combustion process biogas to reduce greenhouse gas emissions..... 94
- Kaldybaeva B.M., Khusanov A. E., Dmitriev E.A., Sabyrkhanov D.S., Abilmagzhanov A.Zh.* Calculation of the bubble diameter, taking into account the hydrodynamic conditions and structural features in the chemisorption apparatus..... 106

Social Sciences

- Ayupova Z.K., Kussainov D.U.* To the question about the sources of the system of education in kazakh culture..... 115
- Dauletbaev B.D., Primzharova K.K., Konyrbekov M. Zh.* Modeling and assessment of the level of innovative activity in the sphere of intellectual potential of regions of the republic of Kazakhstan..... 122
- Kaldybay K.K., Abdrassilov T.K., Nassimov M.O.* The problem of human in the religious heritage of modern kazakh thinkers..... 131
- Magay T.P.* Transformation of business education: an innovative approach..... 141
- Myrzagaliev A.B., Tuktassinova A.A., Samarkhanov T.N., Akzambek A.M.* In vitro introduction of daphne *Altaica pall*..... 151
- Ordabayeva M.* Current issues and trends of the medical and health tourism in Kazakhstan..... 161
- Satkalieva T.* Trends in energy sector of Kazakhstan..... 167
- Berik A.B.* Psychological support of children with mental retardation..... 176

**Publication Ethics and Publication Malpractice
in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan**

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

www.nauka-nanrk.kz

ISSN 2518-1483 (Online), ISSN 2224-5227 (Print)

<http://www.reports-science.kz/index.php/ru/>

Редакторы *М. С. Ахметова, Д. С. Аленов, Т.А. Апендиев*
Верстка на компьютере *А.М. Кульгинбаевой*

Подписано в печать 09.12.2016.
Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать – ризограф.
5,5 п.л. Тираж 2000. Заказ 6.